

Støtte til private og kommunale Bestræbelser

Taler

Viggo Ullmann

Dato

6 februar 1886

Sted

Studentersamfundet, Kristiania

- 1 Naar jeg tager Ordet nu, er det, fordi jeg paa Forhaand er blevet anmodet om at komme herop og paa Forhaand har faaet et Vink om at tale bagefter Hr. Skoledirektør Bonnevie.
- 5 Det blev gjort gjældende fra Skoledirektørens Side, at, hvad det gjaldt om først og fremst med Skolen, var at lægge den fuldt og helt i Overensstemmelse med Landets Forhold, ud fra Landets Forhold og henimod Landets Institutioner, og det blev paa den anden Side fremholdt af ham, at, hvad der visselig intetsteds ligefrem var bleven lagt til Grund for Skoleordningen, men hvad der dog
- 10 ligesom laa latent bag denne Ordning, var Lavmaalet.

- Jeg vil knytte de to Ting sammen. Jeg skal villig indrømme, at der ikke er noget Land, hvor det har været forsøgt dette at lægge Skolen paa et saadant Lavmaal, et Lavmaal af bestemte Kundskaber. Men paa den anden Side vil jeg dog sige, at
- 15 netop vort Lands Forhold vistnok er saa eiendommelige, under alle Omstændigheder adskiller sig saaledes fra de fleste andre civiliserede Landes, at dersom vi skal kunne faa en Skole, som passer ind paa den Maade, Hr. Skoledirektøren nævnte, en Skole, som gaar ud fra vort eget Lands Forhold og fører hen til vort eget Lands Institutioner, saa synes det mig, at vi ikke paa
- 20 Forhaand behøver at være saa bange for at faa en Skoleordning, som maaske ikke har været prøvet andetsteds. Hvad, om vi prøvede for Alvor

- at tage det Spørgsmaal op, om ikke vort Land med sine mange særegne Forhold, med sine overordentlige Vanskeligheder for at faa en Skole, som kan tilfredsstille
- 25 os, maatte gaa sine egne Veie i denne Sag? Skulde dette i det hele taget være saa umuligt, selv om vi er et saa lidet Land, selv om vi er saa stakkarslige i mange Stykker? Skulde det være en saa forfærdelig, umulig Tanke for Nordmænd dette engang at vove at tænke selv, engang i Verden at prøve at faa en Ordning her hjemme for en saadan Sag som Skolen, en Ordning, som var norsk, og som

gjorde sin Nytte, selv om den ikke var hentet daraussenfra?

Jeg skulde tro, det kan lade sig gjøre netop fordi vi er noget særegne paa Grund af vore eiendommelige lokale Forhold, og da mener jeg, at netop disse
35 eiendommelige Forhold fører derhen at prøve med den Ting, som af Hr. Skoledirektør Bonnevie blev gjort gjældende, ligger ligesom bag hele Skoleordningen, prøve for Alvor med den Ting at tage det Lavmaal frem, som Staten skulde kræve, at bygge vor Skole netop paa det Grundlag, klart, fuldt og bestemt bygge Folkeskolen op paa den Grundvold, at, hvad der skal kræves af
40 Borgerne, er det, som Staten synes, den maa og bør kræve af bestemte Kundskaber i bestemte Fag.

Jeg vil forresten forudskikke den Bemærkning, at jeg for mit Vedkommende ikke principielt staar paa den Grund. Det, som forekommer mig at være det
45 eneste rigtige i Skoleveien, er det amerikanske Forhold, dette at lægge fra Statens Side rigtig gode Skoler saa langt, man er istand til at faa dem, skikkede for saa at sige alle og enhver i Landet, og saa at indbyde alle og enhver til frit at komme der. Denne Tankegang synes mig at være rigtig. Jeg tror ikke paa dette, at Staten har denne Forpligtelse til at kræve af sine Borgere de og de Kundskaber. Jeg tror
50 i det hele taget ikke paa denne Forpligtelse fra noget ubestemts Side, som hedder Staten. Staten er du og jeg. Staten er de, som bor her i Landet, og jeg kan ikke, ialfald principielt, forsone mig med den Tanke, at du og jeg har at kræve, at den eller den Mand, og at den eller den Kvinde, han og hun skal have saa eller saa mange Kundskaber, skal være saa artige at lære saa eller saa meget af den eller den
55 Ting. Dog jeg vil ikke opholde mig ved denne Ting. Jeg vilde blot forudskikke det for at berolige min egen Samvittighed.

Altsaa jeg siger, at det amerikanske Skoleprincip staar for mig som det ene rigtige. Staten siger ikke: "Du skal lære det og det," men Staten siger: "Vil du lære
60 det og det, vil du blive en god Borger, saa skal du have al mulig Anledning til det". Naar jeg ikke vil hævde for vort Lands Vedkommende denne Skoleordning, saa er det først og fremst, fordi vi aldeles ikke har Raad til det, vi har ikke Penge til saadanne store og udmærkede Folkeskoler, og for det andet er det det, at vi aldeles ikke - jeg taler nu altsaa fra mit eget Standpunkt - er komne
65 saa langt, at man vil indrømme denne Stilling for Statens Vedkommende, eller med andre Ord, der er ikke Stemning for det. Der er kun nogle faa her tillands, som vil være enige i, hvad jeg har sagt. Hele den store almindelige Mening vil kræve dette Lavmaal, kræve det som noget, Staten skal forpligte Folk til. Derfor

70 har jeg heller ikke tænkt mig Muligheden af at faa gennemført det amerikanske Princip. Men da forekommer det mig, at man faar gaa til det, som ligger det nærmest, og dette, som ligger det nærmest, er altsaa at bygge Skolen paa det bestemte Lavmaal af Kundskaber.

75 Vi kan ikke, forekommer det mig, tænke paa nogen Mulighed her tillands for det at faa alle med

lige langt. Hvem af os skulde ikke, som Hr. Skoledirektør Bonnevie bemærkede, være ganske enige i dette, villige til at gaa med paa dette, hvem skulde ikke ønske
80 dette for et frit Land, at alle dets Medlemmer skulde kunne komme til at naa lige langt i Udvikling og Dygtighed? Jo, ganske vist, det benægter ingen. Men Spørgsmaalet er: Kan vi en dag tilnærmelsesvis komme til det? Jeg mener, at, hvad den hidtidige Skole, Almueskolen, har vist i denne Sag, det er dette, at, fordi man vil trække alle med lige langt, derfor er hele den store Mængde
85 kommet saa lidet langt. Man har endelig villet slæbe paa den hele Mængde, som man har havt uhyre Vanskeligheder med at kunne trække fremover, og Følgen er blevet, at den store Mængde er blevet liggende tilbage.

Man kan sige, og det er blevet sagt ligeoverfor denne Tanke: "Ja, men det er
90 aristokratisk dette, at nogle paa Grund af sine gunstige Forhold skal faa Lov til at komme længere end andre, som paa Grund af sine ugunstigere Forhold ikke faar Lov til at komme saa langt". Ja ja, er det aristokratisk, saa er det aristokratiske Forhold, vi nu staar i, saa er det aristokratisk det Samfund, hvori vi bor, og saa er denne Naturens Ordning, hvori vi lever, aristokratisk. Men om
95 disse vore aristokratiske Forhold engang kan blive anderledes, det er et andet Spørgsmaal, og netop det, at Forholdene kan blive anderledes en anden Gang udover i Fremtiden, det er det, jeg mener, man skal sigte paa; det er det, man kan stille sig for Øie ved den Fremgangsmaade, jeg foreslaar. Jeg mener nemlig, at de to store Hindringer, som vi her tillands har for at bringe Skolen frem, er paa den
100 ene Side Fattigdommen, vort Lands, Statens Fattigdom, og paa den anden Side dette, at rundt omkring i Bygderne - jeg tænker nærmest paa Landskolen ved, hvad jeg siger - er det belt gennemgaaende almindeligt, at Forældrene trænger sine Børn Størsteparten eller for en stor Del af Aaret ialfald, særlig til Gjætere. Fra 9 eller 10 Aars Alderen vil ikke og kan ikke Forældrene efter Forholdene,
105 som de nu er, slippe sine Børn til Skole mere end en Tid af Aaret.

Det er disse to Ting, hvortil vi maa tage Hensyn. Det er blevet oplyst af Hr.

Statsraad Hertzberg, at hvilkensomhelst Forøgelse, selv en Uge eller 14 Dage, i
110 den nu bestemte Skoletid vil medføre ganske overordentlig forøgede Udgifter
for Landet, og i denne Beregning, som forøvrigt kun er gjort for en Del af
Omkostningerne, ligger allerede Umuligheden af at gaa længere fremad paa den
Vei, som man hidtil har slaaet ind paa, nemlig at bestemme, at saa og saa mange
Uger skal Børnene mindst være paa Skolen. Vil vi gaa længere paa den Vei, maa
115 vi under alle Omstændigheder ofre saa uforholdsmæssig mange Penge, at det for
mig ialfald staar som umuligt, at man kan bære det nu. Og paa den anden Side,
hvis vi vil kræve dette af Forældrene, at de skal undvære sine Børn længere, end
de for Øieblikket, paa mange Steder ialfald, har undværet dem, dersom vi
kræver, at Børnene skal tages fra dem, vil der blive et Nødskrig udover Landet.
120 Jeg kan godt indrømme, at under mere udviklede Jordbrugsforhold og lignende
vilde det være anderledes med denne Sag. Men saadan, som det nu er, kan
Forældrene ikke undvære Børnene.

Jeg vil tilføie ogsaa en tredie Ting, som gjør det betænkeligt at udvikle Skolen i
125 Retning af tvungen forøget Undervisningstid, og det er Hensynet til det
legemlige Arbeide. Saaledes som vort Lands Forhold nu er, og saaledes som de
ventelig vil blive i en lang Fremtid, beror hele det materielle og aandelige Liv her
i Norge paa det legemlige Arbeide, paa Bøndernes eget personlige legemlige
Arbeide, der maa udføres ikke ved Hjælp af Tjenestegutter, men ved Hjælp af
130 Bønderne selv. Skulde man derfor udvide Skoletiden til at blive saa lang, som
den maatte være for at tilfredsstille en ordentlig Skoletanke, og skulde man
derved faa Børnene fra Barndommen af afvante med legemligt Arbeide, saa
vilde man tilføie vort Land et Ulivssaar.

Derfor staar ogsaa i Forbigaaende sagt den Ting at føre Middelskolen udover
Landsbygderne, den Tanke at ville knytte Almueskolen sammen med den
nuværende Middelskole, for mig som en af de værste Farer, vi har at frygte her i
Landet. Det er en af de Ting, som vil virke mest ødelæggende paa Bygderne. Thi
det er aldeles umuligt paa en Gang at kunne holde Børnene i denne lange Skole
140 og saa at kunne gjøre dem til de samme arbejdsdygtige Mennesker, som de nu
er, og det forstaar Bønderne saa inderlig vel, at i alle de Drøftelser, hvori jeg har
været med om denne Sag, og det er ikke saa ganske faa, er det fremfor alt dette,
som Bønderne holder frem, efter at have berørt Pengespørgsmaalet, at man ikke
skal lade Børnene komme derhen, at de mister Kræfterne til det legemlige
145 Arbeide.

Altsaa, her er Vanskeligheder nok, og at gaa ad den gamle Vei med at legge paa Skoletiden, det staar for mig som en Umulighed. Jeg i det mindste kan ikke
150 skjønde, hvorledes det skal gaa for sig.

Saa kommer jeg tilbage til den Fremgangsmaade, som jeg anser som den eneste mulige, og det er den, at enhver Borger i Staten skal være forpligtet til at have et Lavmaal af Kundskaber. Hvorledes han skaffer sig disse Kundskaber, kommer
155 ikke Staten paa nogen Maade ved. Skaffer han sig dem privat, saa er det godt og vel. Skaffer han sig dem gennem den Skole, som Staten lægger, har han Ret til det. Og den Skole, som Staten saaledes lægger, den maatte da være saadan, at der fra Statens Side ydedes for det første det Bidrag, som er nødvendigt til at skaffe dette Lavmaal af Kundskaber, og for det andet et Bidrag, et forholdsmæssigt
160 Bidrag i Overensstemmelse med de Bestræbelser, der blev gjort fra Kommunernes og fra private Folks Side for at bringe denne Skole saa høit op som muligt.

Man vil dertil svare: "Ja, men saa fik man jo en hel Del forskellige Lærlinge,
165 nogle vil komme til at gaa blot Lavmaalet igennem, andre vil komme til at gaa videre. Der vil blive Uregelmæssighed i den hele Undervisning". Ja, theoretisk seet, theoretisk talt vil det blive Tilfældet. Men jeg tror ikke praktisk; thi praktisk talt er Forholdet dette, at i hver Bygd eller rettere i enhver Skolekreds - thi derom bliver Talen her - er Forholdene saa lige, at der vil netop den Skole blive
170 indrettet, som passer for Bygdeforholdene, saaledes at alle Børn kan være med der, og de, som kjender Forholdene ude paa Landet, vil vide, at det er en overordentlig ubetydelig Del af Børnene, som i den Forstand forsømmer, at man skulde behøve at slæbe dem til Skolen med Magt og med Lov. Tvertimod, det er vist en Erfaring, som mere og mere gjøres, at jo bedre Skolerne bliver
175 afpassede efter Bygdeforholdene, desto villigere sender Forældrene sine Børn did. Der kan naturligvis altid blive en og anden, som der bliver Vanskeligheder med; men det greier sig nok. For disse Undtagelsestilfælde, selv om de fra Begyndelsen af slet ikke skulde blive saa ganske faa, behøver man dog ikke at gaa udenom en Sag, dersom den i det hele taget og principielt er rigtig og god, saa
180 det forekommer mig, at den Indvending ikke har stort at betyde - dette aristokratiske, som man snakker om, der skulde være ved dette, at nogle skulde gaa høiere, medens andre efter at have naaet Lavmaalet skulde blive siddende paa Lavmaalet eller endog skulde maatte slæbes hen til Skolen.

185 Altsaa, jeg mener, at det eneste, Staten paa det Udviklingstrin, vi nu staar paa,

skulde fordre, er det, som egentlig talt ligger bag alle Statens Fordringer, det eneste, som i Grunden ogsaa den gamle Skolelov er bygget paa, men som den slet ikke har gennemført i nogen tilstrækkelig Grad, dette at forpligte til

190 Lavmaalet. Udover Lavmaalet gjælder det at tage alle frie Bestræbelser, alle frie Kræfter i Statens Tjeneste, i Almenvellets Tjeneste og søge at støtte dem paa den allerbedste Maade. Det er nok i det hele taget i saadanne Samfund som vort den eneste Vei, man kan komme frem paa. Sagen er dette, at der, hvor det gjøres, faar den frie Virksomhed Lov til at bryde sig Vei gennem stærke Personligheder

195 eller gennem Bestræbelser fra Kommunebestyrelsernes Side eller lignende. Der, hvor saadanne private Bestræbelser for Lov til at bryde igennem, og hvor de bliver saaledes støttede af det Offentlige, at de ikke skal sygne væk af Næringssorger, der har man noget af det levedygtigste, af det kraftigste, som vort Land har at byde. Der har man noget af det, som Folk lettest og villigst

200 slutter sig om.

Der er ikke liden Offervillighed omkring i yore Bygder i Retning af dette at faa oplyst Børnene. Naar vi husker paa, hvor ofte det er Tilfældet blandt vort Landsfolk, at de har næsten ingen kontante Penge under Hender, at det meste,

205 de kan opdrive af det Slags, gaar med til Skatter og andet saadant, at det eneste, de lever af, er Gaardens Afkastning, naar man ser paa disse kummerlige og fattige Forhold, hvor man skulde tro, det var en Umulighed, at Folk kunde blive paa andet Stade end nede paa det laveste Almuestandpunkt, saa siger jeg, det er mange Gange beundringsværdigt, hvad de alligevel forstaar at spare sammen for

210 at kunne skaffe Børnene videre frem, end de selv er komne, og det er noget af det smukkeste og noget af det mest rørende, som kan møde En hos mange gamle Folk her i Landet, naar de kommer med sine Gutter eller Jenter til Ungdomsskolen og siger: "Ja, vi havde det saa daarligt; vi gik ikke mere end 2-3 Uger i hele vort Liv paa Skolen, men det vil vi, at vore Børn skal komme længere

215 frem, end vi er komne". Den Følelse, som ligger under dette, er noget af det respektableste og smukkeste, som kommer frem hos mangan En blandt vort Landsfolk, og det er denne Følelse, vi skal bygge paa, denne Tro paa Levedygtighed hos Folket, Forældrekjærligheden der, hvor Samfundslagene bliver trukket med, saaledes som Bønderne i saa mange Aar er blevne trukne

220 med i alt, hvad Samfundet har havt at yde under Frihedsudviklingen. Denne Forældrekjærlighed er noget, som jeg synes, vi skal stole paa, det er noget, vi skal knytte os til, foruden dette, at vi naturligvis gaar ud fra som et Krav, at Staten støtter de private Bestræbelser.

Paa denne Maade gaar det ogsaa an, tror jeg, at faa den Tanke gennemført, som vist neppe nogen i Forsamlingen vil være uenig i, dette at knytte den høiere, videregaaende Undervisning sammen med den, man kalder den lavere Undervisning. Vi kan have forskellige Meninger om, hvad den høiere
230 Undervisning bør være. Vi kan staa paa Latinstandpunktet eller paa det Standpunkt, jeg staar paa, at Latinen burde ud af Skolen. Man kan staa paa det Standpunkt, at man ser paa, hvad Ungdommen bør lære, paa helt forskjellig Vis; men ud fra disse forskjellige Standpunkter kan vi naturligvis alle være enige om, at det vilde være en velsignet Sag, om vi kunde faa Oplysningen saaledes
235 fremmet i vort Land, at vi paa Grundlag af det legemlige Arbeide kunde komme til at faa en Slægt af arbejdende Mennesker udover i Bygderne, der sad inde med en saadan Aandsoplysning, som vi kunde ønske dem. Men denne Ting kan aldeles umulig komme frem med et Slag, ved en eneste Lovbeslutning, men den kan komme frem efterhaanden. Den kan komme frem ved, at Staten tager alle
240 frie og dygtige Kræfter og Bestræbelser her i Landet i sin Tjeneste, saaledes at, eftersom Bygdernes Kommunebestyrelser og private Folk kommer til at og paa Lavmaalet, ages der i det hele taget paa Skolens Udvikling og Dygtighed. Alt efter dette kan man komme nærmere og nærmere henimod det Maal at lægge mere og mere paa Skolen efter Forholdenes Krav i Overenstemmelse med vore
245 stedlige Forhold og tillige med vort legemlige Arbeide.

Og her mener jeg da ogsaa, at Staten burde støtte. Jeg mener, at Staten af alle Kræfter burde ophjælpe en Landskole, som svarer til det, der i Byerne kaldes
Middelskole, men som rigtignok maatte være noget helt andet end
250 Middelskolen. Den burde støtte en Skole, der tog Hensyn til netop vore egne Forhold ud fra Landets stedlige Forhold ind i vort Lands Institutioner, en Skole f. Eks. fra det 12te Aar der, hvor Bygden vilde have den, en Skole, som lagde den største Vægt paa, hvad der hørte til Legemets Udvikling, noget, som trænges i høi Grad udover blandt vort Landsfolk ligesaa vel som blandt andre. Lad saa
255 være, at de unge ude paa Landet ikke bliver afvante med det legemlige Arbeide; de trænger dog sandelig ogsaa til at øve sit Legeme i Retning af Gymnastik, de trænger til at kunne faa et sikkert Øie ved Skydning, de trænger til at kunne faa øve sit Legeme gennem Eksercitie, og de trænger til Sløid. Enhver, som er kjendt med vort Lands Forhold, ved, hvor overordentlig nyttigt dette vilde være
260 - en Skole, som tog rigtig for Alvor fat i den legemlige Udvikling, og som saa ogsaa ved Siden deraf lagde Vægt paa Realfag, især Naturfag og idethele paa, hvad Bonden og de, som staar Bondens Kaar nær, nu har saa temmelig lidet af, men som de trænger saa overordentlig meget af. Man maatte naturligvis ogsaa

265 holde fast ved andre Ting, specielt Kristendomsundervisning og
Historieundervisning.

Ved altsaa at ophjælpe lidt efter lidt disse Bestræbelser kunde man komme til at
lægge en Etage paa den nuværende Skolebygning. Man kunde komme til at
270 nærme sig skridtvis Maalet. Men at ville faa denne Ting trumfet igjennem paa
engang ved Lov forekommer mig at være saa umuligt, at det end ogsaa ligger
udenfor al Rimelighed at diskutere det. Det kan gaa an i Byerne, det indrømmer
jeg. Men Landsbyggerne er jo langt talrigere og større, og at prøve paa endog
tilnærmelsesvis gjennem en Lov at faa en saadan Bygning med mange Etager
275 istand vilde i mine Øine ikke blot for det legemlige Arbeides og mange andre
Tings Skyld være skadeligt, men det vilde ligefrem være umuligt.

Altsaa, jeg nøier mig foreløbig med disse Antydninger. Der vil sagtens blive
Anledning til under Diskussionen at føre det videre frem. Jeg vil blot til
280 Slutning samle, hvad jeg har sagt, i den Ting, at jeg tror ikke paa Muligheden af
at reise nogen god Skole her hjemme i Norge ved Hjælp af en Lov, der vil bringe
slig en Skole frem med en Gang. Jeg tror, det er tilstrækkeligt godtgjort i alle
Maader, at det er umuligt. Men jeg tror paa en jævn Udvikling i Kraft af dette, at
Staten støtter saa rundelig, den blot er istand til, alle private og kommunale
285 Bestræbelser.

Kilde

290 J. A. Bonnevie og V. Ullmann: Om Skolesagen. Kristiania 1886.

URI

<https://www.virksommeord.no/tale/stotte-til-private-og-kommunale-bestraebelser>

295

300